

Förord

Mats Deland, Paul Fuehrer, Fredrik Hertzberg & Thomas Hvitfeldt

SAMMANDRAG: Det här specialnumret av tidskriften *Arkiv* utgör den tredje volymen i en serie, *Det vita fältet*, som samlar svensk och internationell forskning om högerextremism. Sedan den förra volymen kom ut (2013) har regeringen aktualiserat det omstridda extremismbegreppet och gjort det till praktisk politik, Sverigedemokraterna har präglat och delvis lamslagt det parlamentariska arbetet och en våg av näthat har drabbat offentligheten. Numret innehåller en kritisk granskning av extremismbegreppet, av sociologerna Adrienne Sörbom och Magnus Wennerhag. Markus Lundström och Tomas Lundström introducerar i stället begreppet ”radikal nationalism” för att begreppslicgöra det högerextrema politiska projektet i en exposé över dess utveckling under de senaste hundra åren i Sverige. Vidare diskuterar den nederländske forskaren Cas Mudde omfattningen av den våg av högerpopulism som spridits genom Europa. Bristerna inom forskningen om Sverigedemokraterna, och deras kontakter med andra delar av den högerextrema miljön, behandlas av den amerikanske musikvetaren Benjamin Raphael Teitelbaum. Från tyskt perspektiv diskuteras förutsättningarna för ideologiskt betingat våld av Daniel Köhler och Tine Hutzel i två artiklar.

NYCKELORD: extremism; radikal högerpopulism; högerextremism; nationalism; nazism; våld.

PUBLICERINGSHISTORIK: Originalpublicering.

MATS DELAND är docent i historia och forskare vid Uppsala universitet.

PAUL FUEHRER är lektor i sociologi vid Södertörns högskola.

FREDRIK HERTZBERG är lektor i pedagogik vid Stockholms universitet.

THOMAS HVITFELDT är utredare med mångårig erfarenhet från både myndigheter och civilsamhällesorganisationer.

REDAKTIONENS E-POSTADRESS: detvitafaltet@gmail.com

FÖRSLAG PÅ KÄLLANGIVELSE:

Deland, Mats, Paul Fuehrer, Fredrik Hertzberg & Thomas Hvitfeldt (2016) ”Förord”, i *Det vita fältet III. Samtida forskning om högerextremism*, specialnummer av *Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys*, nr 5, s. 7–13.

DOI: <http://dx.doi.org/10.13068/2000-6217.5.F>

© Författarna/Arkiv förlag & tidskrift 2016 (publicerad 18 april 2016)

Artikeln distribueras enligt en upphovsrättslicens från Creative Commons: Erkännande-Ickekommersiell-IngaBeredningar 3.0 Unported, som medger fri icke-kommersiell användning och spridning i oförändrat skick så länge källan anges.

Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys är en sakkunniggranskad vetenskaplig tidskrift för samhällsvetenskap och historia. Samtliga artiklar publiceras fritt tillgängliga på:

www.tidskriftenarkiv.se
(beständig länk, DOI: <http://dx.doi.org/10.13068/2000-6217>)

Den här artikeln finns tillgänglig i följande format:

PDF & HTML: via beständig länk, DOI: <http://dx.doi.org/10.13068/2000-6217.5.F>

EPUB: ingår i e-bokutgåva av numret, ISBN: 978 91 7924 276 3

TRYCK: ingår i bokutgåva av numret, ISBN: 978 91 7924 277 0

Grafisk utformning och sidnumrering är identisk i pdf och tryck.

Samtliga artiklar i nr 5 (2016), *Det vita fältet III. Samtida forskning om högerextremism*, nås via beständig länk, DOI: <http://dx.doi.org/10.13068/2000-6217.5>

REDAKTION FÖR NUMRET: Mats Deland, Paul Fuehrer,
Fredrik Hertzberg och Thomas Hvitfeldt

Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys
ISSN: 2000-6217 (för elektronisk resurs)
ISSN: 2000-6225 (för tryckta nummer)

ges ut av

Stiftelsen Arkiv för främjande och spridning
av samhällsvetenskaplig och historisk forskning

genom

Arkiv förlag & tidskrift

Box 1559

SE-221 01 Lund

BESÖK: L Gråbrödersg 3 c, ipg

TEL: 046-13 39 20

ARKIV FÖRLAG: arkiv@arkiv.nu · www.arkiv.nu

TIDSKRIFTEN ARKIV: red@tidskriftenarkiv.se · www.tidskriftenarkiv.se

ANSVARIG UTGIVARE & CHEFREDAKTÖR: Sven Hort

ADMINISTRATIV REDAKTÖR: David Lindberg

REDAKTÖRER: Paavo Bergman, Lisa Kings, Zhanna Kravchenko

Förord

För den tredje gången är det dags att med ett förord inleda en volym av forskningsmanställningen *Det vita fältet. Samtida forskning om högerextremism*. I maj 2010 publicerades den första volymen av historiska institutionen vid Uppsala universitet. Den andra volymen publicerades hösten 2013, som ett specialnummer av tidskriften *Arkiv*. Med denna tredje volym fortsätter samarbetet med *Arkiv*.

Sedan den förra volymen av *Det vita fältet* publicerades har det hänt en hel del på forskningsområdet. Sommaren 2014 presenterade den dåvarande regeringen sitt betänkande från utredningen om våldsbejakande extremism (Ds 2014:4; jfr SOU 2013:81), inklusive de åtgärder som var tänkta att förhindra och motverka dessa politiska uttryck. Ett av de centrala inslagen i utredningen och betänkandet var att identifiera gemensamma nämnare för olika former av ”extremismer” inom politiska rörelser drivna av islamistiskt, socialistiskt eller nationalistiskt tankegod. Betänkandet satte även tydliga ramar för den offentliga diskussionen om dessa rörelser och det våld deras medlemmar använder: högerextremism, vänsterextremism och islamistisk extremism ges likartade namn, ses som fullt jämförbara storheter, och betraktas såsom besläktade problem vilka kan lösas med liknande åtgärder.

I riksdagsvalet 2014 skördade Sverigedemokraterna stora framgångar, och mer än fördubblade sin andel av väljarkåren. Partiet fick en vågmästarroll i Sveriges riksdag, vilket resulterade i att de andra partierna såg sig föranledda att utforma strategier vid sidan av rådande parlamentarisk praxis för att kunna hantera dess inflytande (jfr Dahlström & Esaiasson 2013). Sverigedemokraterna konsoliderade därmed sin makt. Partiet bör-

jade lära sig av sin egen parlamentariska erfarenhet och är i dag ett parti med en helt annan ställning än för ett decennium sedan.

Även polariseringen av det offentliga samtalet har fortskridit. Oförsonligheten mellan företrädare för olika ståndpunkter har ökat. Populismens programmatiska kritik av en föregiven politisk korrekthet och en föreställd åsiktskorridor upprätthållen av en kulturell elit har medfört ett kontinuerligt minskande utrymme för en kosmopolitisk etik som över-skrider medborgarskapets och nationens värdehierarkier och lojaliteter (jfr Hellström 2016). Därtill kommer att hatiska och aggressiva uttryck mångfaldigas i sociala medier. Hot och våld har blivit en del av arbetsvillkoren för journalister, förtroendevalda, politiska kommentatorer och övriga opinionsbildare, inte minst mycket grova sexuella hot och tillmälen mot kvinnor i dessa kategorier (Wigerfelt m.fl. 2015; Bjurwald 2013; Bohlin 2016).

Under senare år har det även skett en mobilisering av högerextrema medborgargarden i såväl Sverige som i andra nordiska länder liksom i Tyskland (Wåg 2016; Christoph 2015). Medborgargarderna har utmanat polisens våldsmopol och på eget uppdrag organiserat aktiviteter vilka framställs som ett skydd av medborgarna från brott – exempelvis sexuella trakasserier i badhus eller andra offentliga miljöer. De påstådda förövare som medborgarna ska skyddas från har uteslutande varit nyanlända flyktingar. Medborgargarderna förefaller till stor del vara organiserade av medlemmar från högerextrema organisationer som Nordisk ungdom eller Svenska motståndsrörelsen.

Ovanstående är inte en uttömmande beskrivning av de senaste årens händelser i Sverige kopplade till högerextremism och inte heller en redogörelse för slutsatser från forskning. Varken i detta förord eller längre fram i denna volym presenteras kommentarer till dagsaktuella händelser, och det är delvis en del av forskningens villkor. Det finns alltid ett fördröjningsmoment i forskning som kunskapsproduktion – kraven på bredd, djup och stringens gör kunskapandet och skrivandet långsamt. Forskningens styrka ligger i andra kvaliteter.

Med kännedom om det nationella och internationella forskningsläget, och viljan att urskilja mönster i myllret av händelser, kan det akademiska studiet av högerextremism likväl bidra med något väsentligt:

Vad är stabilt och återkommande i dessa politiska rörelsers aktiviteter? I denna volym av *Det vita fältet* kommer en del av dessa återkommande och principiellt viktiga frågor att diskuteras. För det *första*: Vad är egentligen extremism, och vad menas med begreppet? För det *andra*: Hur förhåller sig högerextrema organisationer till varandra under en längre tid, på det idémässiga och organisatoriska planet? Finns det andra relationer och interaktionsmönster än dem som kommer till uttryck i formella organisationer – finns det en högerextrem ”organisationsmiljö”? För det *tredje*: På vilka sätt har högerextrema politiska partier lyckats förändra det politiska landskapet mer långsiktigt? Har de påverkat opinioner, andra partier och regeringspolitik på ett mer genomgripande sätt och går detta att påvisa i empirisk forskning? För det *fjärde*: Vad ligger bakom mobiliseringen i form av våldshandlingar inom ramen för högerextrema sociala rörelser? Och vad är det som händer när högerextremt våld normaliseras?

Intresset för forskning om politisk extremism har ökat kraftigt under senare år, men som sociologerna Adrienne Sörbom och Magnus Wennerhag visar i sitt bidrag används många gånger ett alltför vagt definierat extremismbegrepp; ett begrepp sprunget ur spänningsfältet mellan politik, samhällsdebatt och vetenskap, dock med en otydlig förankring i det senare. En viktig anledning till detta är begreppets språkliga och ideologiska ursprung i en normativ diskurs om godtagbara respektive oacceptabla avvikelser från dagens demokratiska mittfåra. I stället för att användas som analytiskt redskap utnyttjas begreppet således ofta som ett tillmäle i syfte att stigmatisera och utdefiniera den politiska aktör som beskrivs som extrem från den legitima politiska diskursen. Sörbom och Wennerhag förespråkar en tydligare definition och användning av begreppet som utgår från insikten att föreställningar om den politiska mitten samt politiskt legitima mål och medel är historiskt determinerade, ideologiska konstruktioner och inte oföränderliga storheter.

Ekonomhistorikern Markus Lundström och statsvetaren Tomas Lundström visar i sin artikel att den högerextrema miljön i Sverige, som författarna hellre kallar den radikalnationalistiska miljön, sedan tidigt 1900-tal varit uppdelad i en socialkonservativ och en (radikalare) etnonationalistisk del. I stora drag motsvaras detta i dag av uppdelningen

mellan Sverigedemokraterna och det som åtminstone tidigare brukade kallas vitmaktmiljön. Men både på individuell och organisatorisk nivå är radikaliteten, som tar sig uttryck i såväl retorik som inställning till parlamentarisk praktik, i själva verket en produkt av strategiska val snarare än grundläggande ideologiska skillnader. Författarna argumenterar därför för en begreppsbildning som utgår från aktörernas självbeskrivning som nationalist, men förfinad genom en gradering.

Den nederländske statsvetaren Cas Mudde's bidrag ”Tre decennier av populistiska radikalhögerpartier i Västeuropa” publicerades ursprungligen på engelska år 2013 i *European Journal of Political Research*. Artikeln bygger på den föreläsning Mudde höll till Stein Rokkans minne år 2012. Den centrala tankegången är att omfattningen av den populistiska radikala högerens framgångar i västeuropeisk politik inte ska överdrivas. Skärskådas den befintliga forskningen inom området är de empiriska belägen för en (extrem) högervändning av detta slag enligt Mudde haltande. I artikeln granskas forskningen inom fyra avgränsade områden – den populistiska radikalhögerens påverkan på den folkliga opinionen, de politiska partierna, den förda politiken och styrelseformerna.

Vad avser påverkan på opinionen finner Mudde att partierna i fråga har haft vissa framgångar med avseende på deras hjärtefrågor: invandring, brottslighet, korruption och europeisk integration, som blivit viktigare för vissa delar av den europeiska befolkningen. Detta gäller emellertid långtifrån hela befolkningen och det finns inga belägg för en mer genomgripande och långsiktig förändring av attityderna på dessa områden. Författaren finner vidare att andra politiska partier har påverkats, men detta gäller endast i viss omfattning och långt ifrån alla partier. Den populistiska radikalhögeren har kunnat influera andra partier framför allt i frågor om invandringskontroll. I viss mån har radikalhögeren påverkat integrationsfrågor men det är i första hand partier till höger om mitten som påverkats.

Även om vissa delar av forskningen om Sverigedemokraterna och den politiska utmaning de utgör är relativt välutvecklade – se till exempel Jens Rydgrens (2010), Anders Hellströms (2013), Diana Mulinari och Anders Neergaards (2010), och Carl Dahlström och Peter Esaiassons (2013) bidrag i tidigare volymer av *Det vita fältet* – är forskningsläget anmärk-

ningsvärt svagt vad avser den politiska miljö Sverigedemokraterna utgår från. Journalisten Mathias Wåg (2014) påpekade inför valet år 2014 att de flesta nazistiska miljöer i Sverige i något skede av sin utveckling utgått eller avspjälkats från Sverigedemokraterna eller partiets ungdomsförbund. Den amerikanske forskaren Benjamin Raphael Teitelbaum påpekar i sin artikel att kunskapsläget ännu är svagt när det gäller den högerextrema politiska miljön i Sverige. Detta beror enligt honom på att de flesta svenska forskare har haft en beröringsskräck inför empirisk forskning som förutsätter personlig kontakt mellan forskaren och de personer som rör sig i denna miljö. Enligt författaren bottnar beröringsskräcken i den politiska aversion som många forskare brukar känna inför den främlingsfientliga miljön, men detta är inte desto mindre problematiskt.

I artikeln ”Högerextrem terrorism och ultramilitans som gruppfenomen? Gruppens inverkan i högerextrema radikaliseringsprocesser” presenterar den tyske statsvetaren Daniel Köhler, som bland annat har varit vetenskaplig ledare för Institute for the Study of Radical Movements (ISRM) i Berlin, ett utkast till en teoretisk modell om radikaliseringsprocesser. I modellen försöker han sammanföra extrema grupperingars ideologi med deras praktiker i en kontextuell analys. Köhler poängterar i sin interaktionsteori om ”det radikala kontrastsamhället” särskilt relevansen av radikala sociala rörelsernas ideologi för deras handlande, där idealbilden av ett framtida samhälle används som moraliskt rättesnöre för vilka handlingar som är tillåtna för att uppnå idealsamhället. Exempelvis anser många radikala rörelser att våldsutövning är legitim om den riktar sig mot personer som ändå bör exkluderas ur det framtida idealsamhället, eller de som anses stå i vägen för utvecklingen av detta samhälle.

I numrets sista artikel visar Köhler, tillsammans med den tyska journalisten Tine Hutzel, att det går att förstå denna form av politisk kamp som en slags lågintensiv terrorism. Precis som i den mer spektakulära terrorism som i Sverige framför allt utövats av isolerade aktivister från en rasistisk miljö utanför de rena vitmaktorganisationerna (så kallade ensamvargar), till exempel John Ausonius, Peter Mangs och Albin Lundin Pettersson, strävar den lågintensiva formen av terror efter att lamslå samhällets bärande sociala och politiska strukturer. Syftet är att vara en katalysator för en radikal politisk förändring (se specialnumret *Lone*

Wolf and Autonomous Cell Terrorism i tidskriften *Terrorism and Political Violence* 2014, samt Gardell 2015). Kanske är det just frånvaron av systematiska studier som gör att denna typ av terrorism fortfarande avfärdas och reduceras till serier av enskilda brott. Det är viktigt att det svenska forskarsamhället också tar till sig dessa perspektiv.

Det vita fältet är i allt väsentligt ett projekt på ideell basis. Produktionen har dock finansierats av generösa bidrag från Stiftelsen Längmanska kulturfonden och Forum för Tysklandsstudier vid Uppsala universitet, för vilket vi är tacksamma. Vår hemsida har adressen detroitfaltet.se.

Redaktionen

Referenser

- Bjurwald, Lisa 2013. *Skrivbordskrigarna. Hur extrema krafter utnyttjar internet*. Stockholm: Natur & kultur.
- Bohlin, Rebecka 2016. *Tackla hatet. Om näthat och hot – och hur du skyddar dig*. Stockholm: Ordfront.
- Christoph, Stefan 2015. *Warum rechtsextreme "Stadtschützer" nicht die Polizei sind... und warum das Gewaltmonopol heute immer noch aktuell ist*, paper från diskussionsforumet Forum Regensburger Politikwissenschaftler vid Universität Regensburg. URL: http://www.uni-regensburg.de/philosophie-kunst-geschichte-gesellschaft/forum-tp/medien/kommentar_christoph.pdf (11 mars 2016)
- Dahlström, Carl & Esaiasson, Peter 2013. "Invandringsfragan och möjligheter för invandringsfientliga partier att lyckas i Sverige", i *Det vita fältet II. Samtida forskning om högerextremism*, specialnummer av *Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys*, nr 2, s. 15–43. DOI: <http://dx.doi.org/10.13068/2000-6217.2.1>
- Ds 2014:4. *Våldsbejakande extremism i Sverige – nuläge och tendenser*.
- Gardell, Mattias 2015. *Raskrigaren. Seriemordaren Peter Mangs*. Stockholm: Leopard förlag.
- Hellström, Anders 2013. "Varför vi älskar att hata Sverigedemokraterna", i *Det vita fältet II. Samtida forskning om högerextremism*, specialnummer av *Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys*, nr 2, s. 69–99. DOI: <http://dx.doi.org/10.13068/2000-6217.2.3>
- Hellström, Anders 2016. *Trust Us. Reproducing the Nation and the Scandinavian Nationalist Populist Parties*. Oxford: Berghahn Books.
- Lone Wolf and Autonomous Cell Terrorism* 2014. Specialnummer av *Terrorism and Political Violence*, 26, 1. URL: <http://www.tandfonline.com/toc/ftpv20/26/1> (11 mars 2016)
- Mulinari, Diana & Neergaard, Anders 2010. "Sverigedemokraterna och det teoretiska fältet", i Deland, Mats, Hertzberg, Fredrik & Hvitfeldt, Thomas (red.) *Det vita fältet*

- tet. Samtida forskning om högerextremism*. Uppsala: Opuscula historica Upsaliensis 41.
URL: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-139645>
- Rydgren, Jens 2010. ”Den radikala högerens sociologi”, i Deland, Mats, Hertzberg, Fredrik & Hvitfeldt, Thomas (red.) *Det vita fältet. Samtida forskning om högerextremism*. Uppsala: Opuscula historica Upsaliensis 41.
URL: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-139645>
- SOU 2013:81. *När vi bryr oss. Förslag om samverkan och utbildning för att effektivare förebygga våldsbejakande extremism*, betänkande av Utredningen om ett effektivare arbete för att förebygga våldsbejakande extremism. Stockholm: Fritzes.
- Wigerfelt, Anders S., Wigerfelt, Berit & Dahlstrand, Karl Johan 2015. ”Online Hate Crime – Social Norms and the Legal System”, *Quaestio Iuris*, 8, 3, s. 1859–1878.
URL: <http://www.e-publicacoes.uerj.br/index.php/quaestioiuris/article/view/19383>
(11 mars 2016)
- Wäg, Mathias 2014. ”Bruna rötter, blågul stam, bruna grenar. Sverigedemokraterna som plantskola för svensk extremhöger”, i Axelsson, Madelene & Borg, Kristian (red.) *Sverigedemokraternas svarta bok*. Stockholm: Verbal förlag.
- Wäg, Mathias 2016. *On the Racist Attacks in Stockholm (January, 2016)*, artikel publicerad 8 februari 2016 på webbplatsen Beyond Europe.
URL: <http://beyondeurope.net/501/on-the-racist-attacks-in-stockholm-january-2016/> (11 mars 2016)

Det vita fältet

Samtida forskning om högerextremism

Den första volymen i serien *Det vita fältet* riktar sökarljuset mot hur högerextrema rörelser använder internet. Dessutom diskuterar ledande forskare som Jens Rydgren, Diana Mulinari, Anders Neergaard och Eva Tiby vilka metoder som bäst lämpar sig för att förstå de utmaningar vi möter från den organiserade rasismen och den våldsamma homofobin.

*Mats Deland, Fredrik Hertzberg & Thomas Hvitfeldt (red.)
Bok utgiven av historiska institutionen vid Uppsala universitet,
i skriftserien Opuscula historica Upsaliensia 2010*

»Finns att läsa och ladda ner i DiVA«

Det vita fältet III

Samtida forskning om högerextremism

Den andra volymen för samman ny forskning om Sverigedemokraterna och högerextremism på internet, med bidrag från Emma Arneback, Carl Dahlström och Peter Esaiasson, Anders Hellström, Ov Cristian Norocel och Ralf Wiederer, och innehåller även dokument som Mattias Gardells vittnesmål vid rättegången mot Anders Behring Breivik och den legendariske tyske professorn Wolfgang Benz avskedsföreläsning och argumentation för tvärvetenskaplig fördomsforskning.

*Mats Deland, Paul Fuehrer & Fredrik Hertzberg (red.)
Specialnummer av Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys, nr 2 2013*

»Finns att läsa och ladda ner på www.tidskriftenarkiv.se«
